

YASHIL

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

№11

Google Scholar

OPEN ACCESS

ULRICHSWEB[®]
GLOBAL SERIALS DIRECTORY

OpenAIRE

ROAD

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

Academic
Resource
Index
ResearchBib

ISSN
INTERNATIONAL
STANDARD
SERIAL
NUMBER
INTERNATIONAL CENTRE

CYBERLENINKA

BASE

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

Crossref

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

2025

IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

*Elektron nashr. 316 sahifa.
2025-yil, noyabr*

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoirazimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Utayev Uktam Choriyevich, O'z.Respub. Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Buzrukhonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.

IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoirazimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Utayev Uktam Choriyeich, Deputy Head of Department, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Ochilov Farkhod, Head of DCEC, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyeva Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor.

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Geografiya fanlari doktori, professori
Umirzoqov Ja'sur Artiqboy o'g'li, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent
Zebo Kuldasheva, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Raximovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridaxon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Doctor of Geographical Sciences, Professor
Umirzokov Jasur Artiqboy ugli, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor
Zebo Kuldasheva, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi
336/3-sonli qarori bilan
ro'yxatdan o'tkazilgan.

MUNDARIJA

BANK AKTIVLARI VA PASSIVLARINI BOSHQARISHNI TAKOMILLASHTIRISH	34
Safarov Sanjar Ravshan o'g'li	
O'ZBEKISTONNING INVESTITSION JOZIBADORLIGINI OSHIRISH STRATEGIYALARI.....	38
Madraximova Irodaxon Sherzodbek qizi	
HUDUDIIY XIZMAT KO'RSATISH KORXONALARIDA MENEJMENT SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING RAQAMLI TRANSFORMATSIYA MODELII	43
Maxmudova Nozimaxon Baxriddinxonovna	
DAVLATNING BUDJET SIYOSATINI TAKOMILLASHTIRISHNING DOLZARB MASALALARI	50
A.A. Ismailov	
DAVLAT-XUSUSIY SHERIKLIGINING MEXANIZMINI SAMARALI TASHKILLASHTIRISHDA MOLIYAVIY MANBALARNI SHAKLLANTIRISHNI YO'NALISHLARI	56
Mansurov Mansur Alisherovich	
ANTIKRIZISLI BOSHQARUV TIZIMLARIDA RANGLI SIGNAL MEXANIZMLARINING FUNKSIYALARI.....	61
Aliqulov Aziz Haydarjonovich	
XODIMLARNI MOTIVATSIYALASHNING XALQARO MODELLARINI O'ZBEKISTON KORXONALARIDA QO'LLASH IMKONIYATLARI.....	66
Yormamatov Qodirjon Juraqulovich	
RAQAMLI IQTISODIYOT OMILLARI VA ULARNING QISHLOQ XO'JALIGI KORXONALARINING SAMARADORLIGIGA TA'SIRI	71
Yaxshiyev Shahzod Sherali o'g'li	
OLIY TA'LIM MUASSASALARI VA MEHNAT BOZORI INTEGRATSIYASI BO'YICHA XORIJ TAJIRIBALARI	78
Haqulov Fazliddin Faxriddinovich	
YASHIL IQTISODIYOTGA O'TISHDA RIVOJLANGAN VA RIVOJLANAYOTGAN DAVLATLAR TAJIRIBASI	84
Aripov Abdulaziz Sakijonovich	
YASHIL ENERGETIKA RIVOJLANISHINING IQTISODIY SAMARADORLIGINI EKONOMETRIK BAHOLASH.....	89
Bobokulova Muhabbat Mahammadiyeva	
ELEKTRON TO'LOVLAR VA POS TIZIMLARI — KICHIK BIZNESDA SAMARASI VA XAVFLARI	93
To'liqinov Dilshodxo'ja Olim o'g'li	
MINTAQADA RAQAMLI IQTISODIYOTNI BARQAROR RIVOJLANTIRISHNING ISTIQBOLLI YO'NALISHLARI	98
Yusubov In'omjon Ikram o'g'li	
SOLIQ SIYOSATINI RAQAMLI BOSHQARISH ORQALI BUDJET DAROMADLARINI BARQARORLASHTIRISH STRATEGIYASI.....	103
Xodjimatom Xamidullo Mamirjonovich	
OZIQ-OVQAT TOVARLARI B2B BOZORINI RIVOJLANTIRISHDA ZAMONAVIY MARKETING STRATEGIYALARIDAN FOYDALANISH	108
Hayitboyeva Ullijon Bobonazar qizi	
FARMASEVTIKA SANOATIDA INVESTITSION FAOLIYAT SAMARADORLIGINI BAHOLASH	113
Yaqubov Timurbek G'aniybekovich	
SHAXSNI OVOZI ASOSIDA IDENTIFIKATSIYALASH VA AUTENTIFIKATSIYALASH ALGORITMLARI	123
Ozoda Sabirova Shermamatovna	
YASHIL IQTISODIYOT — BARQAROR RIVOJLANISH GENERATORI	129
Berdibekova Dilfuza Xoldorbekovna	
CHET EL MEHMONXONA TARMOQLARINING BRENDING STRATEGIYALARINI O'RGANISH	133
Ergashev Oybek Mamarsul o'g'li	

MILLIY IQTISODIYOTDA KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIK SOHASINING MOLIYAVIY SAMARADORLIGINI BAHOLASHNING USLUBIY JIHATLARINI TAKOMILLASHTIRISH	144
Arzikulov Otabek Ali o'g'li	
TRANSPORT TIZIMI SOHASI KORXONALARINING INNOVATSION SALOHİYATINI BAHOLASH YO'NALISHLARI	152
Ismailov Akmal Maxsudovich, Abilqosimova Shaxlo Sodiq qizi	
MEHMONXONALAR SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA XODIMLARNING O'RNI VA AHAMIYATI	158
Abduxamidov Sarvar Adxamovich, Normurodov Tal'at Normurod o'g'li	
KORXONALARDA HR TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH YO'NALISHLARI	163
Aminova Shaxnoza Aziz qizi	
JAHON IQTISODIYOTIDA OZIQ-OVQAT XAFSIZLIK RO'LI	168
Abdusamatov Barkamol Rustamjon o'g'li	
ТУРИСТИЧЕСКИЕ РЕСУРСЫ КАРАКАЛПАКСТАНА И СУЩЕСТВУЮЩАЯ ИНФРАСТРУКТУРА	174
Хошимова Камилла Навфал қизи	
DAVLAT-XUSUSIY SHERIKLIK MEXANIZMLARI: REKREATIONS TURIZM SOHASIDA QO'LLASH TAJRIBASI VA ISTIQBOLLARI	184
Najmitdinov G'ayratbek Sharifovich	
O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA VIRTUAL TA'LIM PLATFORMALARI: TEXNIK VA PEDAGOGIK TALABLAR, TIZIMLI TAHLIL VA IQTISODIY JIHATLAR	189
Turayeva Adiba Ikramovna	
ICHKI AUDIT TIZIMI VA UNI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI	193
Nuridinova Barchinoy Xusniddin qizi	
MINTAQA IQTISODIYOTIDA SUV RESURLARIDAN FOYDALANISHNING IQTISODIY SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'LLARI	199
Xaitbaev Jasurbek Otaxanovich	
MINTAQANING EKSPORT SALOHİYATINI OSHIRISHNING TASHKILIY-IQTISODIY MEXANIZMI	204
Raimboyeva Mashhura Davronbek qizi	
SURXONDARYO VILOYATIDA RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA XODIMLARNI BOSHQARISH TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH	210
Jobborov Anvar Egamberdiyevich	
ISLOMIY MOLIYALASHTIRISHDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR VA SUN'IY INTELLEKTNING DOLZARBLIGI	217
Nazarov Nodirjon Namoz o'g'li	
JISMONIY SHAXSLARNING MOL-MULKINI SOLIQQA TORTISH MASALALARI	222
Mamadjanov Shuxrat Jalolidinovich	
ENTREPRENEURSHIP AND BUSINESS MANAGEMENT IN UZBEKISTAN	225
Abdukhalikova Komila Abdukhalikovna	
BANKLARDA BARQARORLIKNI TA'MINLASH UCHUN RAQAMLI YECHIMLARNI TAKOMILLASHTIRISH	229
Saydamatova Muxlisabonu Rasuljon qizi	
PAXTA-TO'QIMACHILIK SANOATINI MODERNIZATSIYA QILISH YO'NALISHLARI: TAHLIL VA TAKLIFLAR	233
Abdullayev Hamidulla Abdug'ani o'g'li	
WAYS TO IMPROVE THE EFFICIENCY OF STATE FINANCIAL REGULATION MECHANISMS IN ENSURING THE CAPITALIZATION OF INSURANCE ORGANIZATIONS	238
Abdullaev Erkinjon Azamovich	

QISHLOQ XO'JALIGI MAHSULOTLARI BOZORIDA KORKONALAR RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISHDA MARKETING STRATEGIYALARIDAN FOYDALANISH	245
Xudayberganov Jasur Baxodirovich	
WAYS TO IMPROVE THE EFFICIENCY OF STATE FINANCIAL REGULATION MECHANISMS IN ENSURING THE CAPITALIZATION OF INSURANCE ORGANIZATIONS	251
Abdullaev Erkinjon Azamovich	
NATIJAVIYLIKKA YO'NALTIRILGAN BYUDJETLASHTIRISH JARAYONINING NAZARIY-USLUBIY ASOSLARI VA UNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI.....	257
Allakuliyev Akmal Baltayevich	
SURXONDARYO VILOYATIDA RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA XODIMLARNI BOSHQARISH TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH	261
Jobborov Anvar Egamberdiyevich	
TO'QIMACHILIK KORKONALARIDA BOSHQARUV TIZIMINI RESURLARNI OPTIMALLASHTIRISH ORQALI TAKOMILLASHTIRISH.....	268
Avulchayeva Feruza Jurakuziyevna	
BANKLARDA BARQARORLIKNI TA'MINLASH UCHUN RAQAMLI YECHIMLARNI TAKOMILLASHTIRISH.....	272
Saydamatova Muxlisabonu Rasuljon qizi	
ZAMONAVIY ISH JOYLARINI SHAKLLANTIRISHDA AYOLLARNING ROLI	276
Tulyaganova Aziza	
ISLOMIY MOLIALASHTIRISHDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR VA SUN'IY INTELLEKTNING DOLZARBLIGI.....	281
Nazarov Nodirjon Namoz o'g'li	
TURIZM MARKETINGINING NAZARIY ASOSLARI, ZAMONAVIY YO'NALISHLARI VA UNI TAKOMILLASHTIRISH ISTIQBOLLARI.....	286
Xamidov Otabek Bakidjanovich	
KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIK SOHASINING IQTISODIY KO'RSATKICHLAR TIZIMINI STATISTIK BAHOLASHNING USLUBIY JIHLATLARI	290
Arzikulov Otabek Ali o'g'li	
ЭКОЛОГАМ ПОЧЕТ И УВАЖЕНИЕ	298
Максудова Шахиста	
DEBITOR VA KREDITOR QARZDORLIKNING MOHIYATI VA ULARNING O'ZGARISH TENDENTSIYALARI	304
Jo'raev Farruxbek Muxiddin o'g'li	
O'ZBEKISTONDA ISLOMIY MOLIALASHTIRISH XIZMATLARI BOZORINI RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI.....	307
Inomjonov Islomjon Iloxomjon o'g'li	
ENTREPRENEURSHIP AND BUSINESS MANAGEMENT IN UZBEKISTAN	311
Abdukhalikova Komila Abdukhalikovna	

O'ZBEKISTONDA ISLOMIY MOLIYALASHTIRISH XIZMATLARI BOZORINI RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI

Inomjonov Islomjon Ilxomjon o'g'li

Arkon Evergrand MCHJ direktorni

Annotatsiya: Mazkur ilmiy maqolada islom bank mahsulotlari va xizmat turlarining an'anaviy bank xizmat turlaridan farqlari, shuningdek, ularning afzalliklari hamda tobora ortib borayotgan qiziqishlarning asosiy sabablari haqida so'z yuritilgan. Shuningdek, O'zbekistonda islom bank xizmatlari bozorini rivojlantirish borasidagi ilk qadamlar haqida ma'lumotlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: islom banki, islom moliyasi, mudoraba, mushoraka, an'anaviy kreditlash, islom oynasi, sukuk, ijara, salam.

Abstract: This research article examines the differences between Islamic banking products and services from traditional banking services, as well as their benefits and the main reasons for the growing interest. It also provides information on the first steps in the development of the Islamic banking market in Uzbekistan.

Key words: islamic banking, islamic finance, mudaraba, musharaka, traditional lending, islamic windows, sukuk, rent, salam.

Аннотация: Этой научной статье рассматриваются отличия продуктов и услуг исламского банкинга от традиционных банковских услуг, а также их преимущества и основные причины растущего интереса. В нем также представлена информация о первых шагах в развитии рынка исламского банкинга в Узбекистане.

Ключевые слова: исламский банкинг, исламские финансы, мудараба, мушарака, традиционное кредитование, исламские окна, сукук, рента, салам.

KIRISH

O'zbekistonda islom diniga e'tiqod qiluvchilar jamiyatning asosiy qismini tashkil etgan holda, islomiy moliya sohasini rivojlantirish uchun keng imkoniyatlar mavjud. So'nggi yillarda bu yo'nalishda institutsional va normativ-huquqiy bazani shakllantirish, xalqaro tajribani o'rganish hamda ilg'or moliyaviy texnologiyalarni joriy etish borasida sezilarli salohiyat namoyon bo'lmoqda. Shu jihatdan, O'zbekiston yaqin istiqbolda Markaziy Osiyoda islomiy moliya markazlaridan biriga aylanishi mumkin. Buni Islom taraqqiyot banki guruhi, Xalqaro moliya korporatsiyasi va Osiyo taraqqiyot banki kabi xalqaro tashkilotlar ekspertlari ham mamlakatning yuqori iqtisodiy salohiyatini e'tirof etgan holda tasdiqlamoqdalar.

Bu borada O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh. Mirziyoyev ham 2020-yil 29-dekabrdagi Oliy Majlisga Murojaatnomasida: "Mamlakatimizda islom moliyaviy xizmatlarini joriy etish bo'yicha huquqiy bazani yaratish vaqti-soati keldi. Bunga Islom taraqqiyot banki va boshqa xalqaro moliya tashkilotlari ekspertlari jalb etiladi", — deya ta'kidlagan edi [1].

Bank-moliya tizimidagi xalqaro tanazzul oqibatida hamda moliya bozori infratuzilmasini tubdan takomillashtirishga bo'lgan ehtiyoj natijasida investitsiyaviy moliyalash hamjamiyatining islomiy moliyalashtirish shakliga bo'lgan e'tibori sezilarli darajada ortdi.

Zamonaviy sharoitda global miqyosda islomiy moliyalashtirish segmenti eng tez rivojlanayotgan yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Banklarning spekulativ faoliyati tanazzulga uchragan davrda islomiy institutlar foydasi yiliga 15–20 foizga, aktivlari esa 20 foizdan ziyod o'sib bormoqda. 2020-yil holatiga ko'ra, Islom dunyosining global bank aktivlarining yillik aylanmasi 1300 milliard AQSh dollaridan ortiq baholangan [2].

Islomiy bank ishining yetarlicha intensiv rivojlanishiga talabning ortishi hamda musulmon davlatlari tomonidan moliyaviy resurslarning sezilarli darajada to'planishi sabab bo'lmoqda. Arab davlatlarining moliya bozorlari faol rivojlanib borayotgani va g'arb kompaniyalari o'rtasida xorijiy investorlarni jalb etish borasidagi raqobat mavjudligini inobatga olganda, islomiy banklarning o'sish tendensiyasi davom etishini ta'kidlash

mumkin. Bu esa islomiy banklar faoliyatini yanada kengroq tahlil qilish, shuningdek, ularning moliya bozorlariga kirish imkoniyatlarini aniqlash uchun zarur shartlarni belgilab beradi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Islomiy moliyalashtirish bozorini rivojlantirish masalasi ko'plab xalqaro va mahalliy olimlarning ilmiy izlanishlarida keng yoritilgan. Zamir Iqbal va Abbas Mirakhor o'z tadqiqotlarida islomiy moliyaning asosiy tamoyillari – adolat, tavakkalni bo'lishish va foizsiz moliyalashtirish mexanizmlarini chuqur tahlil qilgan. Ular ushbu tamoyillar iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash va ijtimoiy tenglikni mustahkamlashda muhim o'rin tutishini ta'kidlaydi.

Mufti Muhammad Taqi Usmoniy islomiy moliya institutlarining shariatga mos faoliyat yuritish asoslarini ishlab chiqqan bo'lib, uning asarlarida murabaha, ijara, mudaraba va musharaka kabi shartnomalarning amaliy mexanizmlari batafsil izohlangan. U islomiy moliya amaliyotining faqat diniy jihat emas, balki iqtisodiy samaradorlik va riskni taqsimlash mexanizmlariga asoslanishini ko'rsatadi.

Muhammad Umer Chapra islomiy iqtisodiyotda ijtimoiy adolat va iqtisodiy samaradorlikni uyg'unlashtirish zarurligini qayd etadi. U islomiy moliyalashtirish xizmatlarining barqaror iqtisodiy o'sishga qo'shadigan hissasini asoslab beradi hamda iqtisodiy tizimni insoniy qadriyatlarga asoslangan muvozanatli rivojlanish modeli sifatida talqin qiladi.

Mahmoud El-Gamal o'zining "Islamic Finance: Law, Economics, and Practice" nomli asarida islomiy moliyaning huquqiy va iqtisodiy mexanizmlarini tanqidiy tahlil qilib, global moliya tizimida bu modelning samarali integratsiyasi uchun zarur bo'lgan institutsional islohotlarni taklif etadi. Uning fikricha, islomiy moliya faqat alternativ moliyaviy model emas, balki iqtisodiy boshqaruvning barqaror shakli sifatida rivojlanishi lozim.

Rodney Wilson esa Markaziy Osiyo va Yevropa mamlakatlari misolida islomiy moliya bozorining rivojlanish jarayonlarini o'rganib, likvidlikni boshqarish, transchegaraviy investitsiyalarni rag'batlantirish va davlat regulatsiyasining muhimligini ko'rsatadi. Uning tadqiqotlari mintaqaviy moliya bozorlarida islomiy institutlarning iqtisodiy integratsiya jarayonlariga ta'sirini ochib beradi.

LSEG tomonidan chop etilgan "Islamic Finance Development Report 2024" hisobotida esa so'nggi yillarda global islomiy moliya bozorining hajmi 4,5 trillion dollardan oshgani, sukuk va takaful sektorlarining o'sish sur'atlari yuqori ekani, shuningdek, yangi texnologiyalar (fintech) bu sohaning rivojlanishida muhim rol o'ynayotgani ta'kidlangan. Ushbu tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonda islomiy moliyalashtirishni rivojlantirish istiqbollari bevosita huquqiy bazani takomillashtirish, shariat kengashlari faoliyatini institutsional asosda yo'lga qo'yish, innovatsion moliyaviy mahsulotlarni joriy etish va xalqaro tajribani mahalliy sharoitga moslashtirish bilan chambarchas bog'liqdir.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ilmiy ishni amalga oshirish jarayonida tijorat banklarida islom bank darchalarini tashkil etish masalasi bo'yicha olimlar va soha vakillari bilan suhbatlar o'tkazilib, ularning yozma hamda og'zaki fikr-mulohazalari tahlil qilindi. Shuningdek, ekspert baholash, jarayonlarni kuzatish, iqtisodiy hodisa va jarayonlarga tizimli yondashuv, muallif tajribalarini qiyosiy tahlil qilish orqali tegishli yo'nalishlarda xulosa, taklif va tavsiyalar ishlab chiqildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Turli so'rovnomalar va tadqiqotlar natijalari shuni ko'rsatadiki, ko'pchilik islomiy va an'anaviy banklar tomonidan taklif etilayotgan mahsulotlar hamda xizmatlar o'rtasidagi tafovutni to'liq anglab yetmaydi. Ayrimlar islom banklari tomonidan taklif etilayotgan mahsulot va xizmatlarni mavjud an'anaviy bank mahsulotlarining shunchaki nomi o'zgartirilgan shakli, deb hisoblashadi. Boshqalar esa islom banklari an'anaviy banklar tomonidan belgilangan "foiz"ni "daromad" deb atab, mijozlarni jalb qilish uchun arabcha atamalarni qo'llaydi, deb iddao qilishadi.

Biroq islom banklari faoliyatining qanday tashkil etilganligi va qanday asoslarga muvofiq olib borilishini chuqur o'rganmasdan turib bildirilgan bunday fikrlar xato hisoblanadi. Chunki bunday qarashlar islom bank xizmatlari bozorining rivojlanishiga to'siq bo'ladi. Albatta, islom bank xizmatlari va mahsulotlari bozori rivojlantirish jarayonida turli muammolarga duch kelmoqda, bu esa tabiiy hol, chunki soha hali to'liq o'rganilib bo'lingan emas. Ushbu jarayon davomida ayrim xatolarning yuz berishi ham mumkin.

Jamiyat an'anaviy bank tizimida amal qiluvchi mijoz/omonatchi – bank va qarz oluvchi – bank o'rtasidagi asosan bank manfaatini ko'zlovchi moliyaviy munosabatlardan farqli ravishda, islom bankchiligida ikki tomonning — mijoz va bankning — o'zaro manfaatini inobatga oluvchi iqtisodiy-moliyaviy hamkorlik shakllari mavjud. Ular quyidagilardir:

- mushoraka — loyihalarni sarmoyaviy sherikchilik asosida moliyalashtirish;
- murobaha — oldi-sotdi shartnomasi orqali moliyalashtirish;

- mudoraba — ishonch asosida hamkorlik doirasida moliyalashtirish;
- ijara — ijara (lizing) shartnomasi asosida moliyalashtirish;
- istisno — ishlab chiqarish sohasi loyihalarini moliyalashtirishga asoslangan shartnoma;
- salam — asosan qishloq xo'jaligida qo'llaniladigan, oldindan moliyalashtirishni ko'zda tutuvchi shartnoma;
- sukuk — qimmatli qog'ozlar yordamida moliyalashtirish [2].

Jamiyat ushbu farqlarni anglab yetishi, hamda ikki tomon uchun ham manfaatli bo'lgan bunday tizimning zamonaviy bank-moliya sohasini rivojlantirishga xizmat qilishiga ishonch hosil qilishi zarur.

Islom banklari o'z mijozlari bilan hamkorlik asosida faoliyat yuritadi va tadbirkorlik faoliyatiga xos bo'lgan xatarlarni ular bilan birgalikda bo'lishadi. Xatarlarni bo'lishish darajasi esa moliyalashtirilayotgan loyiha turi hamda qo'llanilayotgan moliyaviy vositalarga bog'liq bo'ladi. Buning natijasida jamiyat a'zolari bu tizim imkoniyatlaridan to'liq foydalanish imkoniga ega bo'lib, islom bankchilining yanada rivojlanishiga zamin yaratiladi [3].

Islom banklari faoliyatida tomonlarning mavqe va rollariga qarab, turli bosqichlarda o'ziga xos xatar va tavakkalchiliklar mavjud bo'ladi. Zamonaviy islom banklari xatar va tavakkalchilik darajasini kamaytirishning samarali vositalarini ishlab chiqqan. Ammo ayrim hollarda bu vositalar islom moliyasining asl mohiyatiga xos bo'lgan "xatarni bo'lish" tamoyiliga to'liq mos kelmaydi, bu esa sohaning ishonchililigiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Har bir islom moliya mahsuloti bank tomonidan qabul qilinadigan o'ziga xos xatarlarni namoyon etadi. Bu jihat uni kredit qaytmasligi xavfi bilan cheklangan an'anaviy banklardan farqlaydi. Masalan:

- mushoraka shartnomasida bank hamkorlik davomida zarar ko'rish xavfiga ega;
- murobaha bitimida bank mulkka egalik qilish davrida (mulk sotilmaguncha) uni yo'qotish xavfiga duch keladi;
- ijara shartnomasida esa bank mulkka egalik huquqi mijozga o'tguniga qadar xatarni o'z zimmasida saqlaydi.

Shu tarzda, islom bankchiligi tavakkalchilik va foyda o'rtasidagi nisbatning iqtisodiy jihatdan oqilona ekanini ko'rsatadi. Bunday bank tizimi nafaqat mijozlar, balki keng jamoatchilik ehtiyojlarini ham qondiradi va boyliklarning adolatli taqsimlanishiga imkon yaratadi [4].

O'zbekistonda islom diniga e'tiqod qiluvchilar jamiyatning asosiy qismini tashkil etgan holda, islomiy moliya sohasini rivojlantirish uchun keng imkoniyatlar mavjud. So'nggi yillarda bu yo'nalishda institutsional va normativ-huquqiy bazani shakllantirish, xalqaro tajribani o'rganish hamda ilg'or moliyaviy texnologiyalarni joriy etish borasida sezilarli salohiyat namoyon bo'lmoqda. Shu jihatdan, O'zbekiston yaqin istiqbolda Markaziy Osiyoda islomiy moliya markazlaridan biriga aylanishi mumkin. Buni Islom taraqqiyot banki guruhi, Xalqaro moliya korporatsiyasi va Osiyo taraqqiyot banki kabi xalqaro tashkilotlar ekspertlari ham mamlakatning yuqori iqtisodiy salohiyatini e'tirof etgan holda tasdiqlamoqdalar.

Jumladan, Islom taraqqiyot banki (IsDB) va uning guruhi tarkibiga kiruvchi tashkilotlar, xususan Xususiy tarmoqni rivojlantirish islom korporatsiyasi (ICD), Xalqaro islom savdo moliya korporatsiyasi (ITFC) hamda Islom tadqiqotlar va treninglar instituti (IRTI) mamlakatda islom moliyasining rivojlanishiga o'z hissasini qo'shib kelmoqda. Hozirgi kunga qadar ular tomonidan 2 milliard AQSh dollaridan ortiq mablag' islomiy moliya tamoyillari asosida moliyalashtirish maqsadlariga yo'naltirilgan.

Bundan tashqari, O'zbekistondagi bir nechta oliy o'quv yurtlari o'z ta'lim dasturlarini islom moliyasiga oid fanlarni inobatga olgan holda shakllantira boshladi. Shuningdek, amaldagi qonunchilikdan kelib chiqib, biznes vakillari ham islom moliya xizmatlarini taklif etishni yo'lga qo'yarmoqda.

Hozirda O'zbekistonda qator islomiy lizing kompaniyalari faoliyat yuritmoqda. Jumladan, 2019-yilda mamlakatda birinchi "O'zaro" islomiy sug'urta kompaniyasi o'z faoliyatini boshladi. O'zbekistonda, hatto MDH davlatlari ichida birinchilardan bo'lib, elektron murabaha (murabaha savdo bitimi asosidagi moliyaviy mahsulot) platformasi ishlab chiqildi. Shuningdek, "IsBF" (Islamic Business and Finance) nomli birinchi islom moliyasi masalalari bilan shug'ullanuvchi kompaniya tashkil etildi. Uning asosiy faoliyati — sohada konsalting xizmatlarini ko'rsatishdan iborat. Islom moliyasi bo'yicha aholining savodxonligini oshirish maqsadida "Islom moliyasi" nomli Telegram sahifasi va veb-sayti ishga tushirildi.

Taiba Lizing va Al-Mulk Kapital kabi lizing kompaniyalari esa kichik va o'rta biznes vakillariga islom tamoyillari asosidagi ijara mahsulotlarini taqdim etishni davom ettirmoqda.

Ta'lim sohasida ham sezilarli ishlar amalga oshirildi. O'zbekistonda islom moliyasi bo'yicha bir qator treninglar o'tkazildi, o'zbek tilida islom moliyasiga oid kitoblar nashr etildi. Jumladan, malayziyalik professor Sudin Xarunning "Islomiy moliyalar va bank tizimi: falsafasi, tamoyillari va amaliyoti", qozog'istonlik iqtisodchi Yerlan Baydauletning "Islomiy moliya asoslari" hamda rossiyalik olim Rinat Bekkinning "Islom iqtisodiy modeli va zamon" asarlari shular jumlasidandir.

Bundan tashqari, mamlakatda islom moliya xizmatlariga bo'lgan talab yuqoriligini inobatga olgan holda, ICDning maslahat guruhi hozirgi kunda O'zbekistonning 6 ta tijorat bankida — Kapitalbank, Trastbank, Aziya Alyans bank, Agrobank, Qishloq qurilish bank va Ipak yo'li banklarida islom darchalari (islomiy moliya xizmatlarini ko'rsatuvchi shoxobchalar) ochish bo'yicha ish olib bormoqda. Ushbu darchalarning 2021-yil boshida ishga tushishi rejalashtirilgan. Bundan tashqari, Aloqabank, Xalq banki, Universal bank va Davr banklarda ham islom darchalari tashkil etish bo'yicha ishlar olib borilmoqda.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Xulosa o'rinda aytish mumkinki, islomiy moliyaviy xizmatlar sohasi O'zbekistonning porloq kelajagi uchun muhim omil, mustahkam poydevor va rivojlanish istiqboli bo'lib xizmat qiladi. Natijada, o'z madaniyatida islomning chuqur ildizlarini aks ettirgan mamlakat sifatida O'zbekistonga xorijiy investorlarning qiziqishi ortadi va hukumat ushbu imkoniyatdan xalq farovonligini oshirish hamda mamlakatning barqaror rivojlanishini ta'minlash yo'lida to'laonli foydalanish imkoniga ega bo'ladi.

Yuqorida keltirilgan ma'lumotlarga asosanib, O'zbekistonda islom moliya xizmatlari sanoatini keng miqyosda joriy etish mamlakat uchun quyidagi imkoniyatlarni yaratishga ishonch bildiramiz:

- xorijdan kelayotgan investitsiyalar hajmini oshirish va ularni diversifikatsiyalash;
- bank tarmog'ida halol va shaffof raqobat muhitini shakllantirish hamda bank tizimi aktivlarini diversifikatsiyalash imkonini berish;
- aholi va biznes vakillari ixtiyoridagi bo'sh pul mablag'larining iqtisodiyot rivojlanishidagi ishtirokini maksimal darajaga yetkazish;
- mamlakatda kapital bozorini rivojlantirish va uni diversifikatsiyalash;
- yangi ish o'rinlarini keng ko'lamda yaratish;
- aholining moliyaviy savodxonligini oshirish orqali moliya bozorida faolligini kuchaytirish;
- islom moliya xizmatlari industriyasini rivojlantirish orqali infratuzilmani yangilash va muvofiqlashtirish;
- yangi moliyaviy muassasalar tashkil etish;
- kambag'allikka qarshi kurashish bo'yicha davlat dasturlarini amalga oshirishga hissa qo'shish;
- yangi yo'nalishlarda kadrlar tayyorlash dasturlarini yaratish.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси, 2021 йил Ўзбекистон Республикаси Президентининг расмий веб-сайти, www.president.uz
2. Беккин Р.И. Исламские финансовые институты и инструменты в мусульманских и немусульманских странах: особенности и перспективы развития. / Автореф. дисс. докт. экон. наук., 2009. — 48 с.
3. Исхаков И.Р. Операционная структура исламского финансового института, ориентированная на реализацию долевого метода // Актуальные проблемы экономики и права. — 2014. — № 2(30). — с. 12-16.
4. Кузнецова Т. Исламский банкинг: особенности кредитования инвестиционных проектов // Финансовая жизнь. — 2015. — № 2. — с. 22-25.

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o'g'li

2025. № 11

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>
